

'Ik heb mezelf en dit vak vervloekt'

foto Robin De Puy

foto Robin De Puy

foto Robin De Puy

Brozer is de nieuwe film van regisseur Mijke de Jong (55) die tijdens het filmfestival in Toronto in première gaat. Vier zussen komen bij elkaar omdat een van hen kanker heeft. Die rol wordt

gespeeld door Leonor Pauw, tijdens het draaien zelf terminaal ziek. 'Ik kon aan haar adem horen hoe moe ze was.'

PIETER WEBELING

Op een dag hoor je dat Leonor Pauw, actrice en goede vriendin, terminaal ziek is. Wat was je eerste gedachte?

'Nee. Néé. Kut! Leonor voelde zich al langer niet lekker; ze ging yoga doen omdat ze zo benauwd was. Waarom is ze niet eerder naar de dokter gegaan? Zeven, acht jaar daarvoor had ze borstkanker. Waarom heeft ze niet bedacht dat die ziekte was teruggekomen in haar longen, in haar botten?

'Ik kende haar van de vriendinnenclub van de film Broos. Daarmee wonnen we in 1997 een Gouden Kalf. Broos gaat over vijf zussen die samenkomen in een vakantiehuisje en een videoband willen maken voor het 40-jarig huwelijksjubileum van hun ouders. Dat wordt een nachtmerrie, omdat een beladen verleden opspeelt. We hadden altijd nog het idee een vervolg te maken. Ik moet wel zeggen: het draaien van Broos was heftig. Om dat weer met elkaar aan te gaan... In de vorm van een komedie, misschien. Een zwarte komedie. Het kwam er nooit van. Toen werd Noor ziek.'

Adelheid Roosen, in de film zus Carlos, had het idee dat Leonor wellicht nog iets wilde scheppen: een film over haar ziekte, als 'nevenrealiteit' waarin de waarheid 'anders waar' is. Mooi bedacht.

'Zeker. Noor zelf vond het al snel een geweldig cadeau. Ze was strijdvaardig: verdomme, met die laatste maanden ga ik nog wat

doen! 'Broos 2' werd al gauw Brozer. De zussen komen opnieuw bij elkaar, nu vanwege de ziekte van Muis, het personage van Noor. Geen vijf zussen maar vier, eentje deed niet mee. De eerste draaidag was in april 2011. In de maanden en jaren daarna heb ik dat moment vaak proberen terug te halen. Why, in godsnaam. Wie ben ik, wie zijn wij, om zoiets groots als de aftakeling en de dood van een vriendin te verfilmen? Waar waren we aan begonnen?'

Waarom ben je filmmaker geworden?

'Omdat ik de wereld wilde verbeteren. Met film kon ik sociale misstanden aan de kaak stellen en laten zien hoe mensen strijden voor een beter en rechtvaardiger bestaan. Voor veel minder deed ik het niet, geloof ik. In mijn jonge jaren was ik een dwarse puber met een autoriteitsprobleem die behoorlijk om zich heen schopte. Op mijn 16de maakte ik mij erg druk om giftige havenblubber in de Rijnmond. Ik ging op mijn fiets naar een bijeenkomst van het Rijnlands Energie Komitee van de SP. Ik voelde me aangetrokken tot mensen die de confrontatie zochten. Bokkig meisje, hoor. Nee, nee, nee, alles nee. Mijn lijfspreuk was: alleen dode vissen zwemmen met de stroom mee.

'Rond 1980 werd ik aangenomen op de Filmacademie. Ik was actief in de Amsterdamse kraakbeweging. Die subcultuur sprak mij enorm aan. We creëerden een eigen wereld, met eigen winkels en een eigen café. Hoe onaangepaster, hoe beter. Autoriteit? Bwèèèh. Dat waren allemaal fascisten. Hoe shortminded kun je zijn?'

Je ging ondergronds. Als lid van de antimilitaristische actiegroep Onkruit.

'Ja. Ik vond dat alles draaide om olie, macht en geld, dat gruwelde mij aan. Ik heb meegedaan aan bunkerinbraken. We hebben de 'PMC Papers' openbaar gemaakt, geheime informatie over wat een speciale legergroep zou doen in tijd van opstand of oorlog om de bevolking rustig te houden. Die documenten hebben nog lang op mijn kamer gelegen. We hadden voortdurend het idee dat we in de gaten werden gehouden door de politie en de inlichtingendienst, de 'stillen'. Overleggen via de telefoon deden we nooit. Als ik een brief had getikt, verbrandde ik het typelint. Die cowboymentaliteit sprak mij ook wel aan, hoor. Wij tegen de rest van de wereld.'

Spijt?

'Nee. Zeker niet. Maar ik weet nog dat ik als meisje in een demonstratie meeliep met een doodskist op mijn schouder. Ik ageerde tegen de toenmalige burgemeester van Amsterdam: 'Polak, in de kist, Amsterdam moet opgefrist.' Dat geloof je toch niet? Dat gaat toch veel te ver? Zo heb ik mezelf gevormd, maar het was ook ingegeven door angst. Dat dwarse en radicale was een schild voor mijn gevoelige kant. Dat is mij later wel duidelijk geworden.'

Is de idealiste van toen nog herkenbaar in de regisseur van nu?

'Heel erg, denk ik. Het engagement zit nog steeds in mij, net als die intensiteit, de fascinatie voor extremen. Maar ik heb allang niet meer het gevoel dat ik de wereld kan verbeteren. Mijn idealisme is niet meer zo hard. Ik denk niet meer in goed of fout, zwart of wit. Met het ouder worden heb ik veel meer oog gekregen voor de grijzen, voor de nuance. Geen confrontatie zonder liefde, geen liefde zonder confrontatie. Dat is het een beetje.'

'Als filmmaker ligt mijn betrokkenheid nu in de struggle, de worsteling van de mens, in zijn gepruts op de vierkante centimeter. Hoe vinden we vrijheid en geluk, in weerwil van onze omgeving? Ik ben

nieuwsgieriger geworden. Waarom doen we wat we doen? Hoe bewegen we ons tussen de polen goed en kwaad, leven en dood? Dat blijft me fascineren.'

Hoe verliep de eerste draaidag van Brozer?

'Chaotisch. We hadden geen script, daar was geen tijd voor. Een planning maken of dramatische lijnen verzinnen was ook ondoenlijk. Na alle brainstormsessies met de acteurs bereidde ik de draaidagen voor met scenariste Jolein Laarman. Eerst deden we improvisaties, die werkten we uit met een lijstje steekwoorden. In de praktijk was dat veel te gekunsteld. We moesten nóg grover te werk gaan, per draaidag bedachten we een aantal onderwerpen en scènes - en dan maar zien wat er gebeurde op de set.'

'De eerste keer kwam Adelheid laat binnen. Ik gebaarde vanachter de camera dat ze als Carlos het beeld moest inlopen om haar zieke zus Muis te begroeten. Dat deed ze heel enthousiast. Carlos omhelsde Muis, tilde haar even op en legde haar spontaan achterover op de grond. Dat ging mis: Noor raakte meteen buiten adem. Maar ze bleef in haar rol. Ze piepte echt. Muis die piept. Tja, dat is dan toch een weergaloos moment.'

De zussen besluiten alle vier in een rode jurk met vlinders te gaan lopen. Om solidair te zijn met Muis. Want: iedereen kan kanker krijgen.

'Het is ook een mooi beeld. Heel grappig hoe Carlos met die jurken komt aanzetten: 'Wij zitten als een roedel wolven om je heen.' Ted, gespeeld door Marnie Blok, rolt met haar ogen. Lian, gespeeld door Lieneke le Roux, zegt: 'Ik word al depressief als ik eraan denk.' Dat 'maakt' de zussen, zo gaan ze met elkaar om. In het volgende shot zitten ze in de wachtruimte van de oncolog. In rode jurkjes. Alle vier.'

Na de rode jurk komt de houten jas.

'Vier doodskisten op een rij, dat was stap twee in de 'solidariteit'. Het idee ontstond in een brainstorm. Carlos zou de zussen daarmee overvallen. Ik wilde dat dat ook in het echt gebeurde: Adelheid was de enige actrice die het wist. We waren vooraf heel zenuwachtig, want ja, hoe ver kun je gaan? Vanwege het verrassingselement moest deze scène eigenlijk in een keer goed gaan. Bij binnenkomst waren ze alle drie geschokt. Noor ging als eerste in een kist. Ze vond het nog wel lekker liggen ook, zei ze. Maar toen brak de pleuris uit. Marnie weigerde in een kist te gaan liggen - als Ted. 'Je kunt er ook in gaan staan', zei Muis heel droog. Het was zó spannend. Ik heb diep respect voor die vrouwen.'

Marnie Blok zei dat de rode jurk haar ruimte gaf lossen om te gaan met de beklemmende realiteit. Als zus durfde ze meer te zeggen. Gold dat ook voor jou, als regisseur? Was de camera een buffer?

'Ja. In eerste instantie was het voor mij een geruststellend idee dat de acteurs een rol speelden - en wij achter de camera stonden. Noor voelde zich ook vrijer, denk ik. Vernietigend geestig kon ze zijn. Als Muis moppert ze op mensen die een goedbedoeld bloemetje sturen. Komt dat busje van Fleurop wéér voorrijden. 'Alsof ik al dood ben', zegt ze verbolgen. 'Ik heb de helft van die bloemen weggegooid. Vin'k ook raar, maar ik heb het wel gedaan.' Daar gaat de film ook over, hè. Over het taboe op de dood en de worsteling daarmee om te gaan. Ik hoop dat mensen door het zien van Brozer minder krampachtig naar de dood kijken. Dat is weer de idealist in mij, zullen we maar zeggen.'

We zien Muis met haar zieke lichaam dansen, sensueel en ritmisch, in een sprookjesachtige

witverlichte zaal. Ze houdt het niet vol.

'Ik moest enorm huilen. Noor kan heel mooi dansen. Dat wist ik. Ze wilde die scène doen en dan zouden we wel zien. Ze kon gewoon niet verder. Ze zeeg neer op de grond en huilde. Ik vond het niet te doen.'

Want: het was echt.

'Ja. Muis werd daar Noor. Ze wist: dit was mijn laatste dans.'

Als vriendin huil je mee. Maar als filmmaker zie je de wrede poëzie.

'Ja, als filmmaker hoop je op zo'n ontluisterende wending. Dat is het dubbele. Natuurlijk zeg je als regisseur niet tegen Noor: dans maar tot je erbij neervalt. Dat ontstaat. Maar Noor is een actrice, een performer. Die ziet zelf het drama. In het belang van de film ging ze mee met de pijn en de emoties die bij haar los kwamen.'

Maar houd je dan niet het gevoel dat...

'Ik heb mezelf vervloekt. Ik heb dit vak vervloekt. Tot in het diepste van m'n wezen. Altijd weer dat stemmetje in mijn achterhoofd dat zei: oh, wat mooi om te hebben. Verschrikkelijk vond ik het. Je wilt het niet aangaan, weer een draaidag, o nee, alsjeblijft, mag het ook zonder camera? Kunnen we niet gewoon met elkaar op een bankje zitten? Ik probeerde mezelf dan te troosten met de gedachte dat Noor dit zelf graag wilde, het was haar laatste kunstwerk. Wij allemaal deden het voor haar. Maar waar moest deze helletocht eindigen? Tot hoe ver waren we in staat om de vergankelijkheid te spelen? Om te doen alsof?'

Dan 'breekt' de film. De acteurs komen in beeld, als zichzelf, en richten zich tot Noor. 'Ik ben de weg kwijt tussen de film en de realiteit', zegt Adelheid. Of ze let op het

beeld en vergeet haar vriendin of ze let op haar vriendin en vergeet dat de camera draait.

'Eigenlijk wist ik dat dit zou gebeuren. Het spelen was comfortabel omdat het afstand gaf en gek genoeg konden we zo dicht bij Noor komen. Maar ja, ze verzwakte. Dan moest er weer een liter tumorvocht uit haar longen worden gepompt, ze kreeg chemo, rare harde bulten. Dan kún je niet meer spelen. Dan kún je je niet langer verschuilen achter niet-bestaande mensen. Noor zei zelf: 'Ik kan het niet meer opbrengen Muis te zijn. Ik ga dood, jongens, hallo, kom op.'

Is het voor een filmmaker niet wrang dat de verbeelding het aflegt tegen de werkelijkheid?

'Ja. Dan kun je twee dingen doen: of je stopt, aftiteling, klaar. Maar deze film gaat ook over het verkennen van de randen van de fictie. Daar loop je vanzelf tegenaan, en dan? Dat vond ik interessant. Als regisseur heb ik altijd gespeeld met de scheidslijn tussen speelfilm en documentaire. Het unieke van Brozer is: dat de werkelijkheid zich opdringt en het overneemt. Hoe ga je die 'verbeelden'? Hoe voorkom je dan dat het verhaal vervalt in een soort reportage over iemand die gaat sterven? Hoe vind je de intimiteit? Het voordeel was wel: nu konden we ook George van Houts, de man van Noor, en haar tienerdochters Merel en Robijn in de film meenemen. Dat verdiept het verhaal.

'Eigenlijk verandert er niet zo veel, na het afscheid van de fictieve personages. De karakters van de filmzussen vallen vrijwel samen met de karakters van de acteurs. De onmacht van de vier vrouwen ten aanzien van de vergankelijkheid en de dood bleef in essentie hetzelfde. Daarom wilde ik geen lelijke 'knak' in de film, een breukvlak van film naar documentaire. Daar hebben we veel over gediscussieerd. Dat was

een strijd. Ik wilde de overgang zo min mogelijk benoemen, anders werd het vormingstheater, jarenzeventiggelul. Ik wilde erlangs.'

Als regisseur ben je gewend je eigen spoor te trekken. Nu maak je een film zonder script, met eigenzinnige acteurs die ook nog theatermaker of scenarioschrijver zijn. Eerst maar de vraag: wat was daarvan het voordeel?

'Het telde op. Als team waren we sterk. Brozer was nooit zo mooi geworden zonder al die sterke, verschillende karakters.'

Maar je werd er ook horendol van.

'Haha! Mán. Een slagveld was het, soms. Elke beslissing moest je weer bevechten; gek werden we van elkaar. Ik weet nog dat ik mij na Broos had voorgenomen: never, never, never werk ik nog met die wijven. Het idee alleen al. Ik was toen jonger, hè. Na vijftien jaar zat er voldoende tijd tussen om het opnieuw te proberen. Ik ben heel blij dat we het hebben gedaan. En we zijn gelukkig allemaal nog vriendinnen.'

Noor wilde naar Noorwegen. 'Naar de stilte en grootsheid van de natuur', schreef ze in haar blog. 'Zo'n plek laat zien dat de wereld er gewoon is. Ook na je dood en ook voor je geboorte. Hier zijn er geen wensen meer. Hier verzoen je je met wat er is.'

'Noor zocht naar overgave. De vraag was: kon ze de reis fysiek nog aan? Ze had al een rolstoel. Ze was zo'n keiharde... Vaak wilden we haar beschermen, behoeden. Ik kon aan haar adem horen hoe moe ze was. Maar in Noorwegen kreeg ze weer lucht, ze bloeide helemaal op. Noor hoopte het noorderlicht nog te zien. Dat is niet gelukt. In de film wilde ik het niet faken. No fucking way. In het fictieve filmdeel

had het gekund, nu niet meer. Maar de vraag bleef: waar eindigt dit? Hoe ver gaan we mee met de realiteit? Krijgt ze nog veel pijn? Filmen we het moment dat ze sterft? Dat vond ik te privé. Maar als Noor wil dat we de overgang van leven naar dood ook meenemen? Wat dan?

'Het verblijf in Noorwegen heeft een onuitwisbare indruk op mij gemaakt. Een laatste reis voor de allerlaatste reis. Heel bijzonder om te zien hoe Noor zich langzaam durfde over te geven aan... de dood, eigenlijk. 'Ik ga er maar gewoon heen,' zei ze. 'Naar het grote onbekende.' Op een ochtend stond ik om zes uur op om de zonsopgang te filmen. Met mijn iPhone. Ik zie me daar nog staan, huilend, in dat uitgestrekte, magistrale landschap, in het beginnende licht.'

'Noor is op 21 mei 2013 overleden. Ze had bij de première willen zijn. Bij haar eigen afscheid, eigenlijk. Ontroerende gedachte. Ik snapte haar zo goed. Ook voor haar was het constant een strijd: tot hoever ga ik? Wil ik onder de 40 kilo nog in beeld? Als het dan weer even goed met haar ging, wilde ze die film afmaken en de première met ons vieren. Ik herinner me een gesprek bij haar thuis, aan de keukentafel. George, ook acteur, was erbij. Ze had net een ruw deel van de montage gezien, met de rode jurkjes. Dat vond ze heel mooi. Toen besloot ze, samen met George, dat we haar ook moesten filmen na haar dood. Stoer van haar. Over die scène wil ik niets verklappen, maar het was wonderschoon.'

Dan ga je de montage in, samen met editor Dorith Vinken. Zeven maanden lang. Met tientallen uren band van 24 draaidagen en tientallen persoonlijke filmpjes van de actrices. Hoe heb je dat beleefd?

'Ik zat gevangen in twee realiteiten. Iedere dag zat Noor op het scherm

lachend bij ons aan tafel. En iedere dag ging ze opnieuw dood. Dat kon ik op het laatst bijna niet meer verdragen. Ik keek naar een scène dat Noor op bed ligt, al heel ziek, om haar heen wordt gefluisterd, Lien zit bij haar te tutten. Hartverscheurend. Ik schoot vol toen ik die beelden zag. Je staat open, hè. Je moet creëren, een film maken, zonder camera als buffer. Maar hoe voelde ik me dan tijdens het draaien? Ik besepte dat ik toch ook aan het werk was geweest, als de oorlogsfotograaf die zegt: met tranen in m'n ogen kan ik niet scherpstellen. Misschien kon dat niet anders, maar confronterend was het wel.'

Wat zal de invloed van Brozer zijn op de filmmaker Mijke de Jong?

'Dat weet ik niet. Daar is het te vroeg voor. Dit was mijn moeilijkste film ooit. In mei waren we klaar, na ruim drie intensieve jaren. Ik was uitgeput. Inmiddels hebben George, Robijn en Merel de film gezien. Ze waren blij. Ze geloven dat Noor de film ook heel mooi zou hebben gevonden. Daar houd ik me dan maar aan vast. Vlak voor haar dood heeft Noor één voor één afscheid van ons genomen. Haar blik vergeet ik nooit meer. Vol liefde. Ik moest vertrouwen hebben in de film, zei ze. In de meiden. In mezelf.'

'Op de avond dat de film op slot ging, zie ik mezelf nog over de gracht naar huis fietsen. Euforisch. Yes, het is volbracht. Ik hóéf niet meer. In de dagen en weken daarna kwam het verdriet en de pijn los - pas na de eindmontage kon ik beginnen met de verwerking. Ik ben nog niet de oude. Ik donder van een veranda af: hersenschudding, gebroken jukbeen. Ik droom van een geraamte in een rode jurk met vlinders. Hoe ik me voel, weet ik niet precies. Opgelucht. Blij. Intens verdrietig. Maar vooral moe. Heel, heel, heel erg moe.'

CV

Mijke de Jong, 23 september 1959

geboren in Rotterdam.

1978 Filmacademie.

1983 VPRO Jonge Helden, waar ze haar partner Jan Eilander ontmoette.

1989 In Krakende Welstand: Beste Debuut Nederlands Film Festival.

1993 Geboorte zoon David Eilander.

1994 Hartverscheurend juryprijs filmfestival Locarno

1997 Gouden Kalf Broos

2005 Glazen Beer filmfestival Berlijn voor Bluebird

2007 Gouden Kalf regie Tussenstand

2014 Brozer